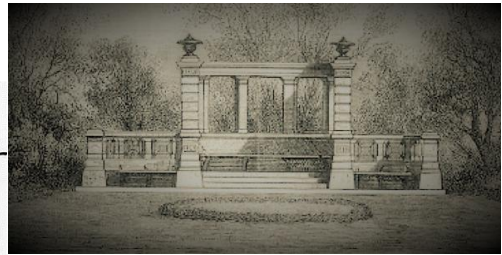

J.J. Cremer.

Op den zolder.

Een novelle van J.J. Cremer uit 1861.

De novelle "**Op Den Zolder. Eene Schets**", is geschreven door **J.J. Cremer** en gepubliceerd in 1861. Dit werk werd specifiek uitgegeven om **fondsen te werven** voor de slachtoffers van de hevige overstromingen die Nederland in dat jaar troffen. De schets vertelt het dramatische verhaal van de boerenfamilie Daalhof, die gedwongen wordt te schuilen op hun **zolder** nadat de dijk doorbreekt, waarbij ze vechten tegen het ijskoude water en de elementen. De aangrijpende beschrijving van hun benarde situatie dient als een expliciete oproep tot **naastenteliefde en hulpvaardigheid**, eindigend met hun uiteindelijke redding en een pleidooi voor betere rampenpreventie.

"Op den Zolder. Eene Schets" door J. J. Cremer is een werk dat **geheel ten voordeele** is geschreven van de noodlijdenden ten gevolge van de **overstromingen binnen Nederland in 1861**. Het boekje was te koop voor 50 cent.

De familie Daalhof.

Het huis van Arie Daalhof, een mooi en netjes boeren-erfje, was zes jaar geleden nieuw opgetrokken. Binnen waren er twee flinke kamers beneden, met links de keukenkamer en rechts de "pronkkamer". Boven de kamers lag de zolder, bereikbaar via een stevige ladder. Arie Daalhof was zes jaar geleden nog arbeider, maar trouwde met Hanneke Duif na de dood van haar vader, en kwam zo aan het Duifshuis, dat werd opgeknapt.

De familie bestaat uit:

1. **Arie Daalhof**.
2. **Hanneke** (zijn vrouw), een fleurig en mooi vrouweke.

3. **Moeder Daalhof** (Grootje), Arie's oude moeder, die stijf is van de "rimmetiek" (reuma) en zo doof als een kluut.

4. Vier kinderen: **Willem** (die niet fiks is/ziek is), **Albert** (vijf jaar oud), **Truitje** (drie jaar oud), en **kleine Mieke** (de zuigeling).

Op het moment van de schets is het winter: er ligt glanzende rijp aan de naakte takken van de perenbomen ("juttien") en een blinkend sneeuwkleed over de velden.

De Dijkdoorbraak en de Vlucht

Arie Daalhof was al sinds gisteravond aan het werk bij de dijk om de dreigende nood te keren. De karrenvrachten mest die dijkwaarts werden gevoerd, en de waarschuwingen van de voerlui ("Pompen of verzuipen!"), maakten Hanneke ongerust, hoewel ze hoopte dat de situatie niet te erg was.

Arie keert buiten adem en lijkleek terug met het slechte nieuws: **de dijk is doorgebroken**. Water en ijs brullen naar binnen, en er is geen tijd te verliezen. Terwijl het water al over de drempel sijpelt, moet de familie vluchten naar de zolder.

Hanneke brengt Mieke naar de zolder en legt haar in gedroogd erwtgroen. Arie drijft eerst zijn vee (rundvee en varkens) langs het kerkpad naar het vaste gedeelte van de dijk, te midden van angstig gewoel van andere mensen. Als hij beseft dat hij bij zijn gezin moet zijn, keert hij terug naar huis.

Binnen is het water al vijf duimen hoog. Hanneke is aan het worstelen geweest om de hulpbehoevende en zware Moeder Daalhof de stijle ladder op te krijgen; haar krachten begeven haar halverwege. **Arie redt hen net op tijd**, door de krampachtig vastgeklemd zittende oude vrouw te ondersteunen en Hanneke naar beneden te helpen.

De ontberingen op de zolder.

Eenmaal op de zolder stijgt het water met verbazende spoed. De omstandigheden zijn nijpend koud. Arie daalt af in het ijskoude water (dat tot zijn knieën reikt) om de bovenste drie laden van de linnenkast ("chiffonnière") uit de pronkkamer te halen voor droge kleding. Een lade valt in het water.

De grootste nood is de kou en het gebrek aan vuur. Arie bouwt een geïmproviseerde haard met bakstenen ("estrikken") die hij van beneden haalt, waarbij het water hem al tot het middel reikt. De tondel is doorweekt en de lucifers zijn beneden gebleven. Op een laatste, wanhopige tocht (waarbij het water al bijna tot zijn schouder is gestegen), vindt Arie de redding: **Moeders stoof** drijft op het water, en de halfvergane kool daarin geeft uitkomst.

Arie krijgt het vuur aan de praat met het enige droge materiaal dat hij vindt: **droge varens** die in het beddetijk van de zieke Willem waren gestopt. Hij moet echter zijn doorweekte kleren uittrekken en bedekt zijn verstijfde leden met slechts ondergoed en twee gevonden aardappelzakken.

De catastrofe van het vuur.

De vreugde over het vuur is van korte duur. De vlammen die door de hevigheid het vuur veroorzaakt hebben de natte stenen doen krimpen, waardoor er een kier in de zoldervloer ontstaat.

Kleine Truitje, die tussen de knieën van haar vader staat, schreeuwt en dringt achteruit. Haar moeder snelt toe en heft haar op, en ziet dat de vlam door de reet op de plek speelt waar Truitje stond, waardoor **haar voetjes en beentjes zijn gezengd**. Het gegil is hartverscheurend.

Arie moet het vuur blussen. Hij gebruikt een ladeplank om het brandende materiaal en de gloeiende stenen door de zolderdeur naar buiten te drijven, in het water. Hij gebruikt de aardappelzakken om de laatste brandplekken op de vloer te doven, waardoor hij zijn enige bescherming tegen de kou verliest.

Hoop en reddingsoproep.

De familie brengt de nacht door in het donker en de toenemende koude, lijdend aan angst en smart. De ouders verzorgen Truitjes brandwonden met watten die toevallig in een meegenomen lade zaten.

Ondanks de tragedie vindt Arie troost in het geloof en zegt tegen Hanneke: **"God doet het uit liefde!"**. Dit maakt de zolder, vol angst en pijn, tot een **"tempel der vrede"**.

Bij het ochtendgloren ziet Hanneke een zwarte stip op het water, die dichterbij komt en een reddingsboot blijkt te zijn. De stemmen en het klotsen van de riemen kondigen de redding aan. De schrijver benadrukt dat deze beproeving ook een **"Wekstemme Gods tot Liefde, voor heel het Neêrlandsche volk"** was.

In een naschrift bedankt de schrijver de lezer voor de aankoop van het boekje als bijdrage aan de hulpverlening. Hij stelt dat zelfs als de slachtoffers overvloedig ontvangen wat ze verloren, **"TE VEEL IS HET NIMMER"**, omdat ze de angst en de schade aan hun gezondheid nooit zullen vergeten. De schrijver oppert ook het idee dat gemeenten die blootstaan aan watersnood, in tijden van rust een brede terp of heuvel moeten opwerpen met een loods, om bij een ramp tijdig bezittingen te kunnen bergen.

De schets fungeert als een schrijnend verslag van de ramp, waarbij de lezer inzicht krijgt in de psychologische en fysieke beproevingen (zoals de strijd tegen de kou, de interne twijfel over Gods goedheid, en de verschrikkelijke verwonding van een kind door de poging tot verwarming) die de getroffen doorstonden, met een sterke nadruk op de noodzaak tot naastenliefde en hulpverlening. Het dient als een krachtige emotionele oproep, waarbij het lijden van de familie Daalhof (met hun **doofheid, reuma, ziekte en brandwonden**) symbool staat voor de wijdverbreide ellende.

Het is een interessante vraag of de Nederlandse bevolking in 1861 onder de indruk was van J. J. Cremer's schets "Op den Zolder." Hoewel er geen verkoopcijfers bekend zijn, zijn er wel **sterke aanwijzingen over de intentie, de timing en de inhoudelijke kracht** van het werk, wat suggereert dat het bedoeld was om een diepe emotionele indruk te maken en waarschijnlijk dat doel ook bereikte.

Hier zijn de elementen die aantonen waarom het werk in 1861 grote indruk moet hebben gemaakt, gezien de context en de tekst zelf:

1. Directe noodzaak.

Het belangrijkste kenmerk van het werk is dat het **"Geheel ten voordeele van de noodlijdenden ten gevolge der overstromingen binnen Nederland in 1861"** werd geschreven. Het was een onmiddellijke reactie op een nationale ramp en werd tegen de prijs van **50 centen** verkocht om direct fondsen te werven.

In het naschrift bedankt de schrijver de lezer voor de aankoop en merkt op dat hij hoopte geslaagd te zijn in het leggen van het lot van de armen **"nog nader aan het hart"** van de lezer. Dit directe doel, gekoppeld aan de actualiteit van de ramp in dat jaar, maakte het boekje een tastbare manier voor inwoners om hun **naastenliefde** te tonen.

2. Emotionele intensiteit.

Cremer schilderde een uiterst schrijnend en gedetailleerd beeld van de beproevingen van de familie Daalhof, wat essentieel was om de lezer te bewegen tot geven. De beschreven ontberingen zijn van een aard die destijds diep ontroering en schok teweeggebracht moet hebben:

- **Verschrikkelijke vlucht:** Arie Daalhof keert **"buiten adem en lijkbalek"** terug met het nieuws dat de dijk is doorgebroken. De wanhopige, bijna onmogelijke taak van Hanneke en Arie om de **"hulpbehoevende en zware"** en van reuma ("rimmetiek") verstijfde Moeder Daalhof de stijle ladder op te krijgen, terwijl het water al snel stijgt, wordt minutieus beschreven.
- **Strijd tegen de kou en de natte elementen:** De lezer wordt geconfronteerd met Arie's heroïsche, maar levensgevaarlijke tochten naar beneden om droge kleding uit de *chiffonnière* en stenen voor een haard te halen, waarbij het water hem respectievelijk tot de knieën en tot de schouder reikt. Hij verliest bijna de **test** (kooltje) door zijn verstijfde vingers.
- **De tragedie van de hoop:** De vreugde om eindelijk vuur te maken met droge varens uit het bed van de zieke Willem slaat onmiddellijk om in een nieuwe tragedie: de vlammen breken door de zoldervloer en **zengen de voetjes en beentjes van kleine Truitje**. Dit moment van uiterste pijn te midden van de reddingspoging is hartverscheurend.

3. Moreel en theologisch kader.

De schets eindigt met een sterk moraliserende boodschap die resoneerde met de religieuze en ethische normen van die tijd.

Nadat ze de brandwonden van Truitje hebben verzorgd, vindt Arie troost in het geloof. Zijn uitspraak tegen Hanneke: **"God doet het uit liefde!"** transformeert de zolder vol angst en pijn in een **"tempel der vrede"**.

De schrijver benadrukt later expliciet dat de ramp bedoeld was als **"DE WEKSTEMME GODS TOT LIEFDE, VOOR HEEL HET NEERLANDSCHE VOLK!"**. Door de persoonlijke lijdensweg te koppelen aan een goddelijke oproep tot nationale naastenliefde, werd het werk niet alleen een verslag, maar een **spiritueel en maatschappelijk manifest**.

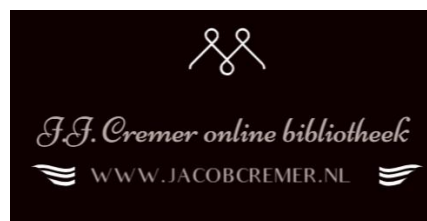
Conclusie.

Gezien het directe en overtuigende doel om geld in te zamelen, de zeer gedetailleerde en traumatische beschrijvingen van menselijk leed (inclusief het lijden van de zieken, doven, reumatische ouderen en gewonde kinderen), en de duidelijke oproep tot naastenliefde, is het **zeer waarschijnlijk** dat J.J. Cremer's werk een diepe en blijvende indruk maakte op de Nederlandse lezers van 1861. De tekst dwong hen de angst, de smart en de diepgeschokte gezondheid van de slachtoffers te erkennen, en benadrukte dat **"TE VEEL IS HET NIMMER"** voor deze mensen.

Het werk fungeerde als een soort **emotionele spiegel**; de lezer kocht het boekje niet alleen voor het verhaal, maar ook om, via het verhaal, een direct en onvergetelijk bewijs te krijgen van de noodzaak van hun donatie.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 28 november 2025.

www.jacobcremer.nl

